

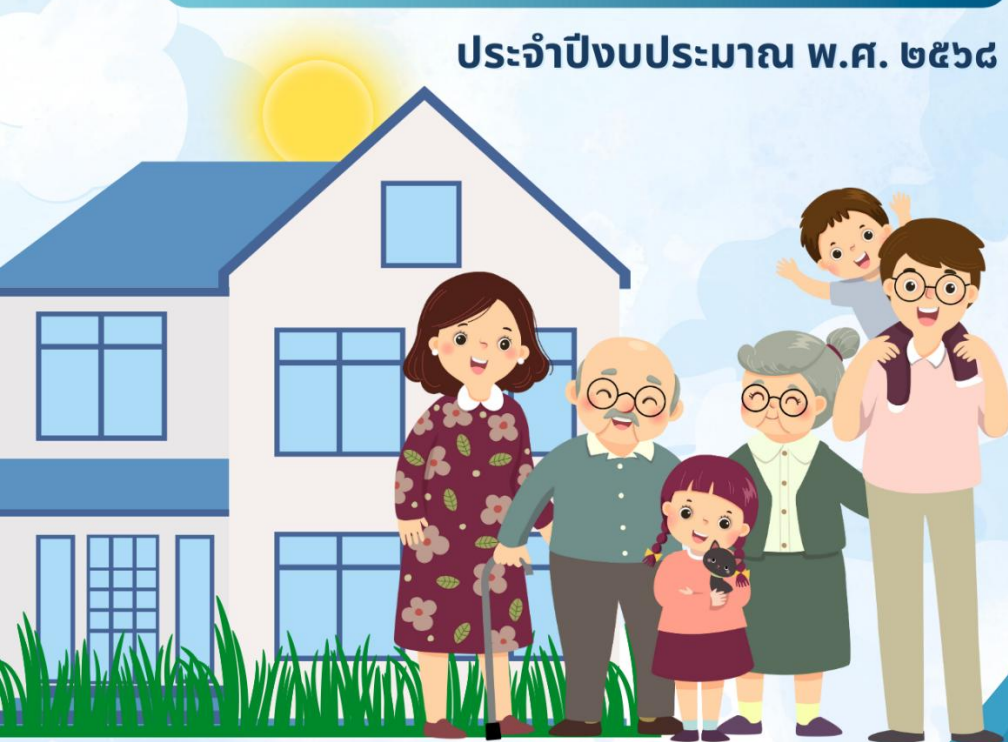

เอกสารวิชาการ

สังคมดี เริ่มต้นที่ ครอบครัวมีคุณภาพ

กรณีศึกษาตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๘

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๕

สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

เอกสารวิชาการ สสว.๕

ลำดับที่ ๑๘๗ ๖๖ ๐๓ เล่มที่ ๑๒/๒๕๖๘

คำนำ

เอกสารวิชาการเรื่อง สังคมดี เริ่มต้นที่ ครอบครัวมีคุณภาพ
กรณีศึกษาตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ฉบับนี้ จัดทำขึ้น
เพื่อเป็นเอกสารวิชาการที่สะท้อนถึงองค์ความรู้ ที่สามารถขับเคลื่อนงาน
ในระดับพื้นที่ได้ ผ่านกลไกการดำเนินงานระหว่างภาครัฐ และภาค
ประชาสังคม รวมถึงการศึกษาครั้งนี้ พบว่า แกนนำ เป็นองค์ประกอบ
ที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคม คณะผู้จัดทำหวังว่าการการศึกษาครั้งนี้
จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทั้งด้านการนำไปใช้ประโยชน์ และการจัดทำ
นโยบายเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานในระดับพื้นที่ต่อไป

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๕
กันยายน ๒๕๖๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	
• ที่มาและความสำคัญ	๒
• วัตถุประสงค์	๕
• ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๕
• ขั้นตอนการดำเนินงาน	๕
บทที่ ๒ ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่	๘
บทที่ ๓ วิเคราะห์ชุมชน	๑๑
บทที่ ๔ การหาแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน	๑๗
บทที่ ๕ บทเรียนสำคัญ	๒๑
บทสรุป	๒๓

บทที่ ๑

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

จากสถานการณ์ในปัจจุบัน พบว่า **ครอบครัว** เป็นสถาบันพื้นฐานที่เราต้องให้ความสนใจมากขึ้นกว่าเดิม เพราะสังคมเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว มีพลวัตมากขึ้น ครอบครัวจึงเป็น “หน่วยสังคมหน่วยแรก” ที่สร้างสมาชิกในสังคมครอบครัว นอกจากจะสร้างมนุษย์ที่มีชีวภาพ ยังสร้างมนุษย์ที่นับได้ว่าเป็นสัตว์สังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันกับสมาชิกอื่นในสังคมได้ การที่สมาชิกของสังคมจะก้าวพ้นวิกฤต ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังเกิดในปัจจุบัน และก้าวเข้าสู่สังคมที่มีความสลับซับซ้อน รวมถึงเข้าสู่สังคมแบบดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับ การดูแลเอาใจใส่จากครอบครัวที่มั่นคงเข้มแข็ง ได้รับความรักความอบอุ่นจากสมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เติบโต เป็นสมาชิกที่ดีและมีคุณภาพของสังคมต่อไป

ครอบครัวจึงเป็นที่ที่เต็มไปด้วยความรักความอบอุ่น การอบรมสั่งสอน การให้กระบวนการเรียนรู้ทาง สังคมเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันตนในอนาคต ล้วนหล่อหลอมมาจาก “ครอบครัว” ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด ปัญหาเด็กและเยาวชนกระทำความผิด ปัญหาอาชญากรรม สามารถป้องกันได้ด้วย “การสร้างครอบครัวให้เข้มแข็ง” ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความรัก ความอบอุ่น ความเข้าอกเข้าใจกันของสมาชิกในครอบครัว อันประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก และเมื่อครอบครัวเข้มแข็ง สังคมก็จะเข้มแข็ง ประเทศชาติก็จะเข้มแข็ง ตามไปด้วย ทั้งนี้เพราะ “ครอบครัวที่ดีถือเป็นเสาหลักของสังคม” โดยเฉพาะสังคมยุค ๔.๐ หรือสังคมยุคดิจิทัล ที่ทุกคนต้องแข่งขันกับเวลา ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด การได้รับความรัก ความอบอุ่น และความ เข้าใจจากสมาชิกในครอบครัวเป็นสิ่งที่มีความยิ่ง เพราะจะช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมทั้งเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

เพื่อให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติต่อไป ดังนั้น การเสริมสร้างครอบรอบเข้มแข็ง จึงสะท้อนถึงการแก้ไขปัญหาสังคมตามไปด้วย ทั้งนี้หากผู้ที่เป็นเสาหลักในครอบครัว เป็นแกนนำที่ดีในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งของครอบครัว ก็จะส่งผลสำคัญต่อชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามไปด้วยเช่นกัน

จากเหตุผลข้างต้นเป็นที่มาของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๕ (สสว.๕) ได้เห็นความสำคัญถึงสถานการณ์ดังกล่าว และตอบสนองภารกิจตามกฎหมายกระทรวงฯ ได้กำหนดให้ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑ - ๑๑ มีอำนาจหน้าที่ คือ

๑) พัฒนางานด้านวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้สอดคล้องกับพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

๒) ส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านวิชาการ องค์ความรู้ ข้อมูลสารสนเทศให้คำปรึกษาแนะนำแก่หน่วยงานบริการทุกกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ให้บริการในความรับผิดชอบของกระทรวงฯ รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์กรภาคเอกชน และประชาชน

๓) ศึกษา วิเคราะห์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อม เพื่อคาดการณ์แนวโน้มของสถานการณ์ทางสังคมและผลกระทบ รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะการพัฒนาสังคม และจัดทำยุทธศาสตร์ในพื้นที่กลุ่มจังหวัด

๔) สนับสนุนการนิเทศงานติดตามประเมินผลการดำเนินงานเชิงวิชาการตามนโยบายและภารกิจของกระทรวงฯ ในพื้นที่กลุ่มจังหวัด

๕) สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

นอกจากนี้ นโยบายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ให้สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ เป็นผู้เชื่อมโยงประสานระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคเพื่อแปลงนโยบาย ข้อมูลสารสนเทศ องค์ความรู้และแผนต่างๆ รวมทั้งบทบาทและขีดความสามารถขององค์กรให้เป็นศูนย์เสริมสร้างนวัตกรรมทางสังคม และศูนย์ถ่ายทอด

ความรู้ทางวิชาการและเป็นหน่วยเคลื่อนที่ทางวิชาการการพัฒนาสังคมแก่หน่วยงานในความรับผิดชอบของกระทรวงฯ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีเครือข่ายและประชาชน นอกจากนี้สถานการณ์ทางสังคมที่มีความยุ่งยากซับซ้อน มีผลกระทบในภาพกว้าง มีความแตกต่างกันตามบริบทพื้นที่ จำเป็นต้องมีแหล่งแลกเปลี่ยนความรู้และทักษะกระบวนการปฏิบัติงาน มีข้อมูลสารสนเทศ ซึ่งจะสามารถคาดการณ์สภาพแวดล้อมทางสังคมหรือแนวโน้มที่เป็นผลกระทบ รวมทั้งมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการสนับสนุนการตัดสินใจในระดับจังหวัด กลุ่มจังหวัด ระดับภาค หรือภาพรวมของกระทรวงฯ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๕ จึงเป็นกลไกการขับเคลื่อนนโยบายภารกิจจากส่วนกลางไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับการพัฒนางานด้านวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้สอดคล้องกับพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงเพิ่มขีดความสามารถขององค์กรให้เป็นหน่วยเคลื่อนที่เชิงวิชาการการพัฒนาสังคมแก่หน่วยงานในความรับผิดชอบของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีเครือข่าย และภาคประชาสังคม ทั้งนี้เพื่อส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีทำงาน ทั้งเชิงมิติพื้นที่ เชิงประเด็น และเชิงกลุ่มเป้าหมาย และบทบาทจะต้องมีการดำเนินงานเกี่ยวข้องกับการศึกษา วิเคราะห์ ส่งเสริมงานวิชาการให้ตรงบริบท และสถานการณ์ในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ภายใต้โครงการส่งเสริม ประสานบูรณาการการจัดทำและขับเคลื่อนนโยบายด้านการพัฒนาสังคมระดับพื้นที่

จากเหตุผลสำคัญข้างต้น จึงได้ดำเนินโครงการสังคมดีเริ่มต้นที่ครอบครัวมีคุณภาพ ในระดับพื้นที่เขตรับผิดชอบของ สสว.๕ ซึ่งในปีงบประมาณ ๒๕๖๘ ซึ่งได้คัดเลือกพื้นที่ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น เพื่อขับเคลื่อนเป็นรูปแบบ (Model) ต้นแบบในการพัฒนาสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อวิเคราะห์ สถานการณ์ชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

๒. เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาตามประเด็นในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ที่ส่งผลให้พื้นที่มีคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เกิดกลไกการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ในการขับเคลื่อนงานด้านสังคมที่มีการบูรณาการ และยกระดับการทำงานในทุกมิติ เพื่อลดปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ส่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมถึงการประสานงานในภาคภาคีเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น และสามารถนำความรู้ที่ได้จากแนวทางการแก้ไขปัญหาตามประเด็นที่ไปขับเคลื่อนงานในระดับพื้นที่เพื่อเสริมสร้างสังคมดี คนมีคุณภาพ

ขั้นตอนการดำเนินงานในภาพรวมของโครงการ

ซึ่งเป็นการดำเนินงานตั้งแต่เดือน ตุลาคม ๒๕๖๗ - กันยายน ๒๕๖๘ รวมทั้งสิ้น ๑ ปีงบประมาณ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานหลัก ๆ ดังนี้

๑. คัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย : เป็นการคัดเลือกพื้นที่ โดยพิจารณาจากสถานการณ์ทางสังคม ประเด็นปัญหาที่แก้ไขยากในพื้นที่ ทรัพยากรทุนทางสังคม และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ทั้งนี้เชื่อมโยงข้อมูลจากรายงานสถานการณ์ทางสังคม และ MSO – LOGBOOK เพื่อระบุชี้ชัดว่าพื้นที่ที่ดำเนินการเลือกนั้นมีความเหมาะสมในการแก้ไขปัญหา

๒. การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ชุมชน : เป็นเวทีที่ค้นหาปัญหาในพื้นที่ โดยการร่วมแสดงความคิดเห็น ผ่านการระดมสมอง หรือการสนทนากลุ่ม และฝึกปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมในการตกผลึกถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างแท้จริง

๓. การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาสังคม : เป็นเวทีที่นำปัญหาที่ได้จากบทเรียนเวทีก่อนหน้านี้ มาวิเคราะห์ถึงสาเหตุ นำไปสู่การร่วมคิด แลกเปลี่ยนถึงแนวทางการแก้ไขปัญหในพื้นที่ ออกแบบวิธีการแก้ไขปัญหที่สอดคล้องกับการวัดผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๔. การถอดบทเรียนและประเมินผล : เป็นเวทีค้นหาปัจจัยความสำเร็จ และอาจจะนำไปสู่ Model การพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือการแก้ไขปัญหในระยะยาวต่อไป

๕. การจัดทำรูปเล่ม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์

บทที่ ๒

ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่

ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่

๑. ที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองโก มีพื้นที่อยู่ห่างจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดขอนแก่น โดยมีทางห่างจากอำเภอกกระนวน ประมาณ ๒ กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดขอนแก่น ประมาณ ๖๐ กิโลเมตร เนื้อที่ประมาณ ๘๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕๓,๔๑๘ ไร่

๒. ตำบลหนองโกมีการปกครองออกเป็น ๑๕ หมู่บ้าน มีจำนวนหลังคาเรือนในเขตพื้นที่ จำนวน ๒,๗๓๐ ครัวเรือน มีประชากรในพื้นที่จำนวน ๑๐,๗๒๑ คน แบ่งเป็นเพศชาย ๕,๒๗๙ คน เพศหญิง ๕,๔๔๒ คน เมื่อพิจารณาตามอายุได้ดังนี้ ช่วงอายุ ๐-๑๔ ปี จำนวน ๑,๒๐๔ คน อายุ ๑๕-๒๕ ปี จำนวน ๒,๑๔๔ คน อายุ ๒๕-๕๙ ปี จำนวน ๕,๒๑๖ คน และอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๑,๗๓๘ คน ซึ่งเมื่อแบ่งตามผู้สูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพจำนวน ๖๐๐ บาท มีจำนวน ๑,๐๒๓ คน ๗๐๐ บาท จำนวน ๕๑๕ คน ๘๐๐ บาท จำนวน ๑๓๖ คน และ ๑,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๘ คน ในขณะที่คนพิการที่มีบัตรประจำตัวคนพิการมีจำนวน ๓๕๒ คน มีแกนนำอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน ๑๕๐ คน มีอาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน (อปพร.) จำนวน ๕๘ คน (กรมการปกครอง, ๒๕๖๖)

๓. ตำบลหนองโกมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๒ แห่ง มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา ๕ แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา ๑ แห่ง และศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ตำบลหนองโก (ศกร.) ๑ แห่ง และอยู่ใกล้โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชกระนวน จึงไม่มีสถานอื่นมาเทียบเคียง เหมือนในตำบลอื่น ๆ

๔. ลักษณะทางเศรษฐกิจ พบว่า ส่วนใหญ่ประชาชนประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรม รายได้ส่วนใหญ่เกิดจากการค้าขายผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ อ้อย ยางพารา และมันสำปะหลัง และเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน เป็นต้น

๕.ด้านสังคม พบว่า การดำเนินเร่งด่วนเพื่อช่วยเหลือประชาชน ยังเกิดปัญหาในการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการจากทางภาครัฐของกลุ่มคนดังต่อไปนี้คือ คนเปราะบาง คนพิการและผู้สูงอายุ และปัญหาการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ เนื่องด้วยไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ไม่มีบัตรประจำตัวคนพิการและไม่มีบัตรประชารัฐ ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถที่จะช่วยเหลือเงินเยียวยา หรือสวัสดิการอื่น ๆ ที่พึงมีได้ เกิดปัญหาทับซ้อนในครอบครัวในการดูแล ภายใต้ครอบครัวที่อยู่สภาวะยากจน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว สสว.๕ เล็งเห็นถึงศักยภาพในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ และต้องการสร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ จึงเลือกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโก เป็นตัวแสดงสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ร่วมกับทุกภาคีเครือข่ายในพื้นที่

บทที่ ๓

การวิเคราะห์ชุมชน

การวิเคราะห์ชุมชน

ในการดำเนินงานวิเคราะห์ชุมชน สสว.๕ ได้อาศัยกระบวนการงานการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ชุมชน เพื่อเป็นเวทีที่ค้นหาปัญหาในพื้นที่ โดยกำหนดจัดเวทีขึ้นในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

กิจกรรมในช่วงเช้า เป็นการดำเนินงานการเพื่อสร้างองค์ความรู้ถึงการสร้างการเป็นเจ้าของพื้นที่ และสร้างความเข้าใจเบื้องต้นว่าปัญหาทุกปัญหาสามารถแก้ไขได้ โดยเริ่มต้นที่ครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันหลักของมนุษย์ โดยมีหัวข้อในการบรรยายให้ความรู้จากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญจากทีมพม. หนึ่งเดียว จังหวัดขอนแก่น ซึ่งครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้

๑. สถานการณ์ของครอบครัวไทย สู่จังหวัดขอนแก่น และระดับพื้นที่
๒. ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัจจัย สาเหตุ และการป้องกัน ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว
๓. แนวทางการสร้างครอบครัวเข้มแข็ง

ในช่วงบ่าย เป็นการฝึกปฏิบัติแบ่งกลุ่มเพื่อระดมสมองถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหนองโก สรุปปัญหาที่พบได้ดังนี้

๑. ปัญหากลุ่มเปราะบางเข้าไม่ถึงสวัสดิการ และได้รับการดูแล ได้อย่างไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มผู้พิการ และผู้สูงอายุ
๒. ปัญหายาเสพติด โดยเฉพาะอายุตั้งแต่ ๑๓ ปีขึ้นไป ซึ่งส่งผลต่อปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ลักขโมย ความรุนแรงในครอบครัว เช่น ทะเลาะ ทำร้ายร่างกาย เผาบ้าน เผาป่าอ้อย และปัญหาสุขภาพจิต บางครั้งส่งผลต่ออุบัติเหตุด้วย
๓. ปัญหาลักขโมย โดยเฉพาะวัยรุ่นที่ไม่ได้รับการศึกษา
๔. ปัญหาความรุนแรงในสังคม และในครอบครัว
๕. ปัญหาความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างเพื่อนบ้าน เช่น การลูกล้า เขตแดน การเลี้ยงสัตว์

๖. ปัญหาเด็กและเยาวชน เช่น เด็กมั่วสุม เด็กไม่ไปโรงเรียน และ เด็กแว้นมอเตอร์ไซค์ที่เกิดเสียงรบกวนในยามวิกาล

๗. ปัญหาการติดยาเสพติด โดยเฉพาะการพนันออนไลน์รูปแบบใหม่ ผ่านช่องทางออนไลน์

๘. ปัญหาภัยที่เกิดขึ้นจากยุคดิจิทัล เช่น การหลอกลวงข้อมูล หลอกให้เสียทรัพย์สิน โดย Call center

๙. ปัญหารายได้ที่ไม่เพียงพอ หนี้สิน และการว่างงานของคน ในชุมชน

๑๐. ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น กลิ่นโรงงานจากการรับซื้อยางมะตอย ขี้ยาง ไกล่ชุมชน น้ำเสียจากโรงงานน้ำตาลส่งกลิ่นเหม็น ฝุ่นจากการเผาอ้อย และการทำถนนลูกรัง ฤดูอ้อยส่งผลให้เกิดผลกระทบจากการขนส่ง เช่น รถชนอ้อยเกี่ยวสายไฟขาด กลิ่นจากฟาร์มหมู ความเสี่ยงด้านสุขภาพ ซึ่งมี โรงงานจำนวนมากที่อยู่ใกล้เคียงพื้นที่ตำบลหนองโก

เมื่อพิจารณาปัญหาทั้งหมดแล้ว ทางผู้เข้าร่วมประชุมซึ่งประกอบด้วยแกนนำในพื้นที่ ได้เลือกปัญหาที่ต้องการแก้ไข ได้แก่ “ปัญหากลุ่มเปราะบางเข้าไม่ถึงสวัสดิการ และได้รับการดูแลได้อย่างไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มผู้พิการ และผู้สูงอายุ” มาวิเคราะห์ด้วยการใช้เครื่องมือต้นไม้ปัญหาดังนี้

ส่วนของใบ หรือส่วนบนสุดของต้นไม้ : พิจารณาถึงผลกระทบที่มีต่อกลุ่มเปราะบางที่เข้าถึงสวัสดิการ

๑. ผลกระทบด้านสุขภาพ ประกอบด้วย

๑.๑ กลุ่มเปราะบางมีคุณภาพชีวิตไม่เหมาะสม

๑.๒ เกิดโรคต่าง ๆ หรือภาวะซ้ำซ้อนจากการเข้าถึงไม่ถึงสวัสดิการด้านต่าง ๆ เช่น เกิดภาวะความเครียด จนเกิดภาวะซึมเศร้า สุขภาพจิตแย่ แยก และเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCD) เป็นต้น

๑.๓ เก็บตัวเข้าถึงไม่ถึงสวัสดิการ (ถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียว)

๑.๔ เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ

๑.๕ เสี่ยงต่อการถูกทิ้งให้อยู่คนเดียวและการล่วงละเมิด

๒. ผลกระทบด้านสังคม ประกอบด้วย

๒.๑ เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

๒.๒ กลุ่มเป้าหมายถูกหลอกลวง และตกเป็นเหยื่อทั้งการค้ำมนุษย์หรือการถูกสวมสิทธิ์

๒.๓ ปัญหากลุ่มเป้าหมายเรื้อรังเพิ่มขึ้น

๓. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

๓.๑ ไม่มีรายได้ และอาชีพ

๓.๒ ค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นจากการเดินทางไปรับสวัสดิการ หรือใช้บริการด้านสุขภาพ

๓.๓ เกิดภาระค่าใช้จ่ายสำหรับผู้ดูแลกลุ่มเปราะบาง ที่ขาดรายได้บางส่วน เช่น ทำงานได้ไม่เต็มที่ เป็นต้น

๓.๔ เกิดหนี้สินที่เกิดจากภาวะการเจ็บป่วยที่เรื้อรัง โดยเฉพาะกลุ่มผู้ป่วยที่ติดเตียง

๔. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

๔.๑ สภาพที่อยู่อาศัยไม่เหมาะสม เสี่ยงต่ออุบัติเหตุ

๔.๒ ปัญหามลพิษทางน้ำ และอากาศ ที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ และผู้พิการได้

ส่วนของลำต้น หรือส่วนกลางของต้นไม้ : พิจารณาถึงปัญหา ได้แก่ ปัญหา
กลุ่มเปราะบางเข้าไม่ถึงสวัสดิการ และได้รับการดูแลได้อย่างไม่ทั่วถึง

ส่วนของราก หรือส่วนล่างสุดของต้นไม้ : พิจารณาถึงสาเหตุจาก
สภาพแวดล้อม หรือพฤติกรรมที่มีต่อกลุ่มเปราะบางที่เข้าไม่ถึงสวัสดิการ

๑. สาเหตุจากพฤติกรรมสุขภาพ ประกอบด้วย

๑.๑ กลุ่มเป้าหมายไม่รับรู้/ไม่สนใจ ประเด็นสิทธิ/สวัสดิการที่ควร
จะพึงได้รับ

๑.๒ กลุ่มเป้าหมายไม่มีความรู้ ความเข้าใจ ถึงสิทธิ/สวัสดิการ/
หน่วยงานที่รับบริการ

๑.๓ กลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมติดบ้าน ติดเตียงไม่ยอมออกไปข้างนอก

๑.๔ ค่านิยม/ความเชื่อ การรับสวัสดิการคือการเป็นภาระทางสังคม

๒. สาเหตุจากสภาพแวดล้อมทางสังคม ประกอบด้วย

๒.๑ สื่อและเทคโนโลยีในปัจจุบันไม่เหมาะสมกับช่วงวัย

๒.๒ ไม่มีเครื่องมือในการเข้าถึงสวัสดิการ หรือเครื่องมือต่าง ๆ
มีความซับซ้อน

๒.๓ การสื่อสารสาธารณะในที่ชุมชนยังไม่มีประสิทธิภาพ เช่น
แกนนำ ผู้นำชุมชน ไม่ใส่ใจ เป็นต้น

๒.๔ ครอบครัวไม่ใส่ใจถึงกลุ่มเป้าหมายให้เข้าถึงสวัสดิการของรัฐ
เท่าที่ควร

๓. สาเหตุจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ประกอบด้วย

๓.๑ ไม่มีศูนย์กลางในการให้บริการ/คำปรึกษาด้านสวัสดิการสังคม
บริการสุขภาพ ที่พร้อมช่วยเหลือตลอด ๒๔ ชั่วโมง

๓.๒ พื้นที่อยู่ห่างไกล ส่งผลถึงความช่วยเหลือต่าง ๆ ที่มาจาก
ส่วนกลางของจังหวัด

๔. สาเหตุจากการประสานงาน และกลไกที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย
- ๔.๑ หน่วยงานในพื้นที่ เช่น อบท. ไม่มีงบประมาณในการขับเคลื่อนงานด้านการส่งเสริมสวัสดิการสังคม และบริการด้านสุขภาพ
 - ๔.๒ หน่วยงานท้องถิ่น/ท้องถิ่น ขาดการประชาสัมพันธ์
 - ๔.๓ ระเบียบทางราชการบางอย่างเป็นอุปสรรค

บทที่ ๔

การหาแนวทาง
การแก้ไขปัญหายั่งยืน

การหาแนวทางการแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืน

เมื่อพื้นที่ได้ประเด็นปัญหาที่จะนำมาแก้ไข การดำเนินการขั้นตอนไปใช้กระบวนการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาสังคมในพื้นที่ โดยกำหนดจัดเวทีขึ้นในวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๘ กระบวนการงานในช่วงเช้าเป็นการอบรมให้ความรู้ถึงการสร้างความเข้มแข็งในครอบครัวเพื่อแก้ไขปัญหากลุ่มเปราะบางเข้าไม่ถึงสวัสดิการ และได้รับการดูแลได้อย่างไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มผู้พิการ และผู้สูงอายุ

วิทยากรจากทีม พม. หนึ่งเดียว ได้ให้ความรู้การแก้ไขปัญห โดยเริ่มที่เด็กและเยาวชน และการป้องกันตัวเองจากภัยรูปแบบใหม่ เพื่อเป็นกรณีศึกษาในการออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหาระดับพื้นที่ ครอบคลุมองค์ความรู้ดังนี้

๑. แนวโน้มสถานการณ์ที่เกิดในเด็กและครอบครัว
๒. การสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กและเยาวชน เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้แก่ครอบครัวทุกมิติ
๓. การป้องกันและแก้ไขปัญหายัยหลอกลวงรูปแบบใหม่
๔. แนวทางการเข้าถึงสวัสดิการสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เปราะบาง

ในขณะที่ช่วงบ่ายมีกิจกรรมกลุ่มฝึกปฏิบัติการออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งมีภาคีเครือข่าย และประชาชนในพื้นที่ตำบลหนองโก ได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสามารถสรุปผลการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาระดับพื้นที่ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะกลุ่มผู้พิการ และผู้สูงอายุ ได้ดังนี้

๑. การสร้างความอบอุ่นให้แก่ครอบครัว โดยเน้นที่สถาบันหลักของสังคม การสร้างสัมพันธ์อันดีให้แก่บุคคลในครอบครัว ส่งเสริมกิจกรรมที่ครอบครัวได้ทำร่วมกัน ใช้เวลาร่วมกัน สร้างทัศนคติต่อครอบครัวเชิงบวก เช่น คำพูดเชิงบวก พฤติกรรมเชิงบวก เป็นต้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสามารถทำได้ผ่านการส่งเสริมความรู้ การจัดประชุมค่ายครอบครัว เป็นต้น

ซึ่งผลลัพธ์ที่คาดหวังจะช่วยให้เกิดการดูแลกันในครอบครัว ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ผู้สูงอายุ ผู้พิการมีผู้ดูแลใกล้ชิด และส่งเสริมให้เข้าถึงสวัสดิการของรัฐได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากกลไกบุคคลใกล้ชิดกลุ่มเปราะบางมีความสำคัญต่อการเข้าถึงสวัสดิการ ภาครัฐเครือข่ายที่สำคัญ เช่น บ้านพักเด็กและครอบครัว จังหวัดขอนแก่น

๒. การพัฒนาแกนนำ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ ความคาดหวังเพื่อให้แกนนำ มีสมรรถนะ ทักษะ ความรู้ ในประเด็น การเข้าถึงสวัสดิการของกลุ่มเป้าหมาย และการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานในพื้นที่ โดยเฉพาะการดูแลผู้สูงอายุ และผู้พิการ ซึ่งวิธีการคัดเลือกแกนนำเข้ามาอบรม ได้แก่ บุคคลในครอบครัว หรือบุคคลใกล้ชิด แกนนำเดิมที่มีศักยภาพ มีประสบการณ์ทำงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโก อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. อพม. Care Giver (CG) จิตอาสาที่มีศักยภาพ ฯลฯ เพื่อจะสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่พื้นที่ได้

๒.๑ ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการเพิ่มสมรรถนะ ทักษะ ความรู้ให้แก่ แกนนำในพื้นที่ ต้องอาศัยงบประมาณ และการบูรณาการด้านสวัสดิการของกลุ่มเป้าหมาย และการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน เช่น ๑) งานสวัสดิการจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๕ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ จังหวัดขอนแก่น ศูนย์พัฒนาศักยภาพและอาชีพคนพิการจังหวัดขอนแก่น ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาสตรีและครอบครัวรัตนมา ๒) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ และ ๓) งานดูแลสุขภาพจากกระทรวงสาธารณสุข เช่น โรงพยาบาลในพื้นที่ หรือ รพ.สต. เป็นต้น

๒.๒ องค์ความรู้สำคัญต้องสอดคล้องกับด้านสวัสดิการของกลุ่มเป้าหมาย และการดูแลสุขภาพ ได้แก่ ๑) ความรู้ด้านสิทธิสวัสดิการ

สำหรับผู้สูงอายุ ผู้พิการ และกลุ่มเปราะบาง ๒) การปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมและปลอดภัย ๓) การดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน

๒.๓ กำหนดบทบาทหน้าที่ของแกนนำ ได้ดังนี้ ๑) คัดกรองกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ที่ยังเข้าไม่ถึงสิทธิสวัสดิการของรัฐ หรือสวัสดิการที่พึงได้ ๒) ออกเยี่ยม/ดูแล/ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย ๓) เก็บรวบรวมข้อมูลปัญหาพื้นฐานด้านสุขภาพ/ความต้องการต่างๆ ของกลุ่มเป้าหมาย ๔) ให้ความรู้ด้านสิทธิสวัสดิการให้แก่กลุ่มเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้องได้ และ ๕) ส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมได้อย่างต่อเนื่อง

๒.๔ การออกแบบเครื่องมือวัดการเข้าถึงสวัสดิการของกลุ่มเป้าหมาย เช่น เครื่องมือแบบวัดการเข้าถึงสวัสดิการที่จัดทำขึ้นโดยสามารถทำเป็นแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมายเพื่อตรวจสอบว่าทราบ หรือได้รับสวัสดิการเหล่านั้น หรือไม่ ซึ่งสามารถเริ่มได้จากการตรวจสอบในครอบครัวของตนเอง เครื่องมื่อดังกล่าวเป็นการร่วมคิด แลกเปลี่ยน ทบทวนองค์ความรู้ ผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโก เป็นเจ้าภาพหลักในการควบคุม กำกับดูแล และออกแบบเครื่องมือ

๒.๕ การวัดและประเมินแกนนำ ซึ่งสามารถทำได้โดย ๑) แกนนำมีทักษะและความรู้ (ความรู้เรื่องอะไร อะไรคือตัววัดความรู้ที่เกิดขึ้น ทักษะเดิมที่มี และทักษะที่เพิ่มเป็นอย่างไร มาจากไหน อาจจะมาจากการวัดความรู้จากแบบประเมินความรู้ Pre-test และ Post-test ที่สอดคล้องกับองค์ความรู้ที่อบรมในข้อ ๒.๒ ๒) แกนนำนำความรู้ไปปฏิบัติได้ (สามารถอธิบายถึงกระบวนการที่ แกนนำเอาไปใช้ได้ โดยมาจากความรู้ความเข้าใจจากการอบรม ปฏิบัติได้เรื่องอะไร ปฏิบัติไม่ได้เรื่องอะไร) ๓) สามารถถ่ายทอด และส่งต่อได้ (อธิบายกระบวนการส่งต่อทั้งความรู้ เเคส หรือต่อยอดการทำงานได้) ๔) วัดจากการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเปราะบาง ได้แก่ กลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการ ได้รับสวัสดิการที่พึงได้รับเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

บทที่ ๕

บทเรียนสำคัญ

การดำเนินงานครั้งนี้ ผลผลิตที่ได้คือ “แกนนำ” ด้านครอบครัวในชุมชน สะท้อนได้จากผลการถอดบทเรียนการขับเคลื่อนกิจกรรมสังคมดี... เริ่มต้นที่ครอบครัวคุณภาพของพื้นที่ตำบลหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๘

“แกนนำ” ที่จะต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

๑. จะต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวของตนเอง ก่อน เป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้แก่ครอบครัว และเป็นต้นแบบให้แก่ครอบครัวอื่น และเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนของตนเอง

“ฉันเป็นที่ปรึกษาที่ดีให้แก่ครอบครัว และฉันสามารถช่วยแนะนำให้คำปรึกษาให้แก่ครอบครัวอื่น ๆ ได้”

๒. มีองค์ความรู้ ทักษะที่หลากหลายโดยตอบสนองต่อการทำงานในพื้นที่ เช่น ในประเด็นการเข้าถึงสวัสดิการของกลุ่มเป้าหมาย และการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานในพื้นที่ โดยเฉพาะการดูแลผู้สูงอายุ และผู้พิการ การเป็นผู้จัดการ รายกรณี (Case Management) ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง และทักษะการรู้เท่าทันภัยทางดิจิทัลต่าง ๆ ไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมทางไซเบอร์ เป็นต้น สะท้อนถึงการพัฒนาศักยภาพของแกนนำที่ควรจะมีในยุคปัจจุบัน

“เราต้องพยายามหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อมาพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะแกนนำต้องมีความรู้ที่หลากหลาย พร้อมรับทุกสถานการณ์”

๓. เป็นผู้รับฟังปัญหาในพื้นที่ รวบรวม และส่งต่อปัญหาต่าง ๆ ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนในชุมชนได้อย่างทันที นับว่าเป็นการประสานทีมสหวิชาชีพเข้ามาร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาอย่างรอบด้าน

“เราจะต้องรับฟังปัญหาของชาวบ้าน แล้วเอามาปรึกษาผู้ใหญ่ในพื้นที่ และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหา”

๔. ผลักดันโครงการสำคัญที่สะท้อนถึงความต้องการของประชาชนในระดับพื้นที่

“เราต้องเสนอโครงการที่สามารถแก้ไขปัญหาชุมชนได้”

๕. เป็นผู้สามารถช่วยเหลือผู้ประสบปัญหารายบุคคลได้อย่างที่เคยกล่าวไว้ในข้อ ๑. ข้างต้น นอกจากจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาแล้วนั้นยังสามารถเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือผู้มีปัญหากรณีฉุกเฉินได้ เนื่องจากการเป็นแกนนำในพื้นที่มีความสำคัญอย่างใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายที่ประสบพบเจอปัญหาต่าง ๆ รวมถึงมีเครือข่ายในการประสานงานได้อย่างทันที

“เราต้องช่วยเหลือคนรอบข้างที่มีปัญหา เพราะนี่ก็คือชุมชนของเรา เราก็ต้องมีส่วนในการแก้ไขด้วย”

บทสรุป ...

ในการขับเคลื่อนงานสังคมดี...เริ่มต้นที่ครอบครัวมี

คุณภาพ เป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการจุดประกายการทำงานในพื้นที่ เริ่มต้นจากการค้นหาปัญหาในพื้นที่ ในขั้นตอนนี้สิ่งสำคัญ คือ การให้ตัวแทนประชาชนในพื้นที่ (ซึ่งควรครอบคลุมตัวแทนของ ทุกกลุ่มในชุมชน) เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็น ไม่ว่าจะผ่านการ ระดมสมอง การเสนอปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตนเอง อย่างรอบด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม ภายหลังมีการสรุปประเด็นปัญหา เพื่อที่จะจัดลำดับความสำคัญว่า ปัญหาใดบ้างที่มีผลกระทบสูงในชุมชน ทั้งต่อกลุ่มเป้าหมาย หรือ ปัญหาเน้นควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เป็นต้น

๒

เมื่อรับรู้ถึงปัญหาที่ชุมชนมีความต้องการที่จะ

แก้ไขแล้วนั้น .. การหาแนวทาง หรือวิธีการในการแก้ไขปัญหาเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยให้ประชาชนในพื้นที่ได้ร่วมกันออกแบบถึงวิธีการที่เป็นไปได้ ที่สะท้อนจากความต้องการของชุมชน นับได้ว่าเป็นการสร้างการเป็นเจ้าของ และร่วมดำเนินการร่วมกัน บางครั้งนั้น การแก้ปัญหามีความจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็น หน่วยงานภาครัฐ ซึ่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความสำคัญมากที่จะแก้ไขปัญหาในบริบทเชิงพื้นที่ได้ เนื่องจากเป็นกลไกใกล้ชิดกับปัญหาและกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่มากที่สุด ภาคเอกชนที่ควรมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เช่น CSR หรือการสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรม และการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเป็นต้น

๓

การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา... โดยภาคประชาสังคม

ผ่านกลไก “แกนนำ” เป็นสิ่งที่สำคัญ และสามารถสร้างผลผลิตและผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงได้ เช่น แกนนำเป็นผู้ที่สามารถรับรู้เรื่องราวของปัญหา ประสาน และส่งต่อทีมสหวิชาชีพให้เข้ามา ร่วมดำเนินการ ตลอดจนสามารถให้ความช่วยเหลือในระดับบุคคล ได้ อย่างไรก็ตามต้องมียกลไกการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพให้แก่ แกนนำอยู่เสมอ เช่น ภาครัฐมีการอบรมพัฒนาทักษะ หรือ องค์ความรู้ที่แกนนำต้องการ หรือการส่งเสริมการรวมกลุ่ม การทำงานเป็นทีม เป็นต้น ซึ่งแกนนำยังเป็นผู้เฝ้าระวังปัญหา ในระดับพื้นที่ จึงควรสร้างแกนนำในระดับพื้นที่ให้เข้มแข็ง และ เป็นต้นแบบในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ให้เป็นพื้นที่สังคมดีต่อไป ในอนาคต

คณะผู้จัดทำ

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๕

๑. นายสงวน สุธรรม
ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๕
๒. นางเยาวภา บุญคง
หัวหน้ากลุ่มการวิจัยและการพัฒนาระบบเครือข่าย
๓. นายเศรษฐศักดิ์ มูลตามาศย์ นักพัฒนาสังคมชำนาญการ
๔. นายวิชานนท์ ศรีธรรมวงษ์ นักพัฒนาสังคมปฏิบัติการ
๕. นางสาวจิรารัตน์ แสนมานิช นักพัฒนาสังคมปฏิบัติการ
๖. นางจุฬาลักษณ์ คำสีแก้ว นักพัฒนาสังคม
๗. นายภรินนท์ ภูมิพงษ์พัฒน์ นักพัฒนาสังคม

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๕

เลขที่ ๓๖/๒ หมู่ ๙ ตำบลโคกสูง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น

โทรศัพท์ : ๐ ๔๓๔๒ ๑๒๔๔

E- mail : tpso-5@m-society.go.th

Website : <http://tpso-5.m-society.go.th>

Facebook : สว. สว. ห้า

Fanpage : สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๕ จังหวัดขอนแก่น

เอกสารวิชาการ สว.๕

ลำดับที่ ๑๘๗ วพ ๐๓ เล่มที่ ๑๒/๒๕๖๘